

Мельничук Л.Ю., кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри фінансів, грошового обігу і кредиту Одеського інституту фінансів Українського державного університету фінансів та міжнародної торгівлі

ДОСТАТНІСТЬ КАПІТАЛУ ЯК ХАРАКТЕРИСТИКА ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ БАНКУ

Анотація. Розкрито важливість визначення фінансової стійкості на основі аналізу достатності капіталу банку. Визначено роль Національного банку у регулюванні достатності банківського капіталу на основі виділення нормативу мінімального розміру регулятивного капіталу і нормативу адекватності регулятивного капіталу. Запропоновано показники фінансової стійкості банку для виявлення необхідної суми капіталу. Підкреслено важливість дотримання вимог Базельського комітету з питань банківського нагляду щодо впровадження світових стандартів обсягу і структури банківського капіталу. Здійснено оцінку впливу подій останнього року на достатність капіталу і фінансову стійкість банків України. Визначено основні напрями зростання капіталізації банків України з метою підвищення їх фінансової стійкості. Сформульовано пропозиції в питаннях удосконалення процедур реорганізації та ліквідації банків України.

Ключові слова: капітал банку, достатність капіталу, фінансова стійкість, капіталізація банківської системи.

Постановка проблеми. Стрімке зростання ринку банківських послуг розкриває широкий спектр можливостей банківської системи в цілому в Україні, у свою чергу, власний капітал кожної окремої банківської установи відіграє роль одного з найважливіших показників стабільності та надійності банківської установи. За кожним банком стоїть велика кількість клієнтів, для яких неспроможність банку надавати їм певні види послуг означає нестабільність їхньої діяльності. Відплив клієнтів з банків, у свою чергу, може призвести до загальної банківської кризи. Тобто, низький рівень капіталізації банків вносить елемент нестабільності в економіку держави в цілому.

Величина та структура банківського капіталу є важливою характеристикою фінансової стійкості банку. Недостатність капіталу окремих банківських установ України в останні роки негативно вплинула на ліквідність усієї банківської системи. За таких обставин комплексне, всебічне дослідження питання достатності капіталу з урахуванням їх фінансової стійкості стає особливо актуальним.

Від кількісної та якісної структури ресурсів залежать якісні показники ефективності діяльності банку, в тому числі і його фінансова стійкість. У зв'язку з цим, особливої важливості набуває аналіз достатності капіталу банку для оцінки його фінансової стійкості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вказаній проблемі приділяється значна увага Національного банку України, що знайшло своє відображення в Законі України «Про банки і банківську діяльність» [1], в Інструкції НБУ «Про порядок регулювання діяльності банків в Україні» [2].

Серед вітчизняних науковців, які займаються дослідженням проблем, пов'язаних з аналізом власного капіталу банків і підвищенням рівня капіталізації банківської системи в цілому, на особливу увагу заслуговують праці Г. Азаренкової [3], М. Алексеєнко [4], О. Васюренко [5], А. Вожжова [6], Я. Грудзевича [7], В. Коваленко [8], В. Міщенко [9], М. Савлука [10].

Однак, незважаючи на вагомий результати наукових досліджень, спірними залишаються пи-

тання щодо необхідності законодавчого примусу до нарощування капіталу банків та формування оптимального його рівня, а також впливу достатності капіталу на фінансову стійкість банку.

Мета статті – узагальнення теоретичних засад механізму забезпечення фінансової стійкості банку на основі управління його власним капіталом, формулювання практичних рекомендацій щодо застосування показників капіталу для оцінки фінансової стійкості банку і розробка пропозицій щодо підвищення капіталізації банківської системи в цілому.

Виклад основного матеріалу. Надійна та стійка банківська система є основою сталого економічного зростання держави. Якщо брати до уваги масштабність і швидкість поширення фінансової кризи, а також непередбачуваний характер майбутніх криз, то слід подумати і про забезпечення зростання стійкості банківського сектора як до внутрішніх, так і до зовнішніх шоків. Проблема забезпечення фінансової стійкості будь-якого банку постала особливо гостро останнім часом.

Основу результативної роботи банку складає його фінансова стійкість, яка залежить від капіталу банку, його активів і пасивів, доходності, ліквідності, схильності до ризиків та ефективності управління. Фінансова стійкість банку, зачіпаючи усі аспекти його діяльності і отримані результати, між тим, має особливості відмінні від фінансової стійкості підприємства, обумовлені специфікою діяльності банку та призначенням його капіталу. Проаналізувавши праці зарубіжних і вітчизняних вчених, слід погодитися, що безпосередній вплив на фінансову стійкість та платоспроможність банку має достатність обсягу його капіталу. Тобто, одним із головних чинників забезпечення фінансової стійкості банку є посилення контролю за покриттям ризиків банків капіталом належної якості.

У процесі забезпечення діяльності банку, власний капітал відіграє визначальну роль, хоч має незначну частку в ресурсній базі банку. Проблема капіталізації – це, перш за все, проблема недостатньої адекватності капіталу банку до розміру сформованих ними активів [8, с. 39].

Велике значення отримало адекватне визначення фінансової стійкості банків. З цією метою використовують рейтингові оцінки різних банків без проведення детального їх аналізу, визначають вплив ризиків на кінцеві результати діяльності банків, здійснюють розрахунки ліквідності і порівнюють отримані результати з нормативами, встановленими НБУ, визначають платоспроможність банків за допомогою розрахунку різних коефіцієнтів.

Для оцінки фінансової стійкості банку за рахунок капіталу використовуються абсолютні та відносні показники з точки зору адекватності, достатності капіталу обсягам діяльності банку. До абсолютних показників належить норматив мінімального розміру регулятивного капіталу, до відносних – нормативи адекватності різних складових капіталу.

НБУ для контролю за рівнем достатності капіталу встановлює такі нормативи, як Н1, Н2 [2]. Норматив мінімального розміру регулятивного капіталу банку (Н1) регулює абсолютну величину капітальної бази, проте він не може вважатися достатнім, оскільки не враховує співвідношення капіталу й активів банку, а також рівня ризикованості активних операцій банку. Мінімальний розмір регулятивного капіталу банку (Н1) для банків, що отримали ліцензію від НБУ після 11 липня 2014 р., має становити 500 млн. грн. Для банків, що отримали ліцензії раніше, встановлено графік поетапного підвищення: з 11 липня 2017 р. – 150 млн. грн. і в подальшому з 11 липня кожного року його значення повинне підвищуватися на 50 млн. грн., досягнувши в результаті 500 млн. грн. до 11 липня 2024 р.

Норматив адекватності регулятивного капіталу (Н2) розраховується як відношення регулятивного капіталу до сумарних активів і позабалансових інструментів, зважених за ступенем ризику та зменшених на суму створених резервів за активними операціями.

Для діючих банків нормативне значення Н2 не може бути меншим за 10 %. Для банків, які розпочинають операційну діяльність, встановлено такі значення нормативу: протягом 12 міс. з дня отримання ліцензії – не менше 15 %; протягом наступних 12 міс. – не менше 12 %. За економічним змістом співвідношення капіталу банку та ризикованих активів визначає достатність капіталу для проведення активних операцій з урахуванням ризиків, притаманних банківській діяльності.

Підвищене порівняно з Базельськими вимогами (>8%) [12] значення нормативу адекватності регулятивного капіталу (Н2) в Україні (>10%) [2] необхідно розглядати як відправну точку щодо оцінки достатності капіталу. Високий коефіцієнт є позитивним фактором, але він не забезпечує повної достатності капіталу, оскільки для цього необхідно здійснити оцінювання ризиків, на які банк наражається в процесі своєї діяльності, а також методів та якості управління ними, при цьому врахувати специфіку ділового середовища функціонування банків.

Коефіцієнти, які визначають достатність власного капіталу та рівень капіталізації банку, визначаються НБУ, але доцільно розраховувати й інші показники, які надають можливість більшого внутрішнього контролю керівництва самого банку за його фінансовою стійкістю. До них слід віднести показники, що розширюють можливості аналізу фінансової стійкості банку з позицій управління капіталом (табл. 1).

Таблиця 1

Коефіцієнти фінансової стійкості на основі даних про капітал банку

Назва	Порядок розрахунку	Оптимальне значення
Коефіцієнт концентрації власного капіталу (незалежності або автономії)	$K_{\text{КВК}} = \frac{\text{Власний капітал}}{\text{Загальні активи}} \cdot 100$	Чим вище значення, тим більш стійкий стан банку
Коефіцієнт концентрації залучених коштів	$K_{\text{КЗК}} = \frac{\text{Залучені кошти}}{\text{Загальні активи}} \cdot 100$	Показує скільки на 1 грн. власних коштів, вкладених в активи, припадає залучених коштів
Коефіцієнт фінансової залежності	$K_{\text{ФЗ}} = \frac{\text{Загальні активи}}{\text{Власний капітал}} \cdot 100$	Збільшення в динаміці означає збільшення частки позикових коштів у фінансуванні банку
Коефіцієнт стабільності	$K_{\text{С}} = \frac{\text{Власний капітал}}{\text{Залучені кошти}} \cdot 100$	Не менше 5%
Коефіцієнт фінансового ризику (фінансового важеля)	$K_{\text{ФВ}} = \frac{\text{Залучені кошти}}{\text{Власний капітал}}$	У межах 1 – 20
Коефіцієнт захищеності доходних активів власним капіталом	$K_{\text{ЗДА}} = \frac{\text{Власний капітал}}{\text{Загал. активи} - \text{Недохідні активи}}$	Не менше 10%.
Мультиплікатор капіталу	$K_{\text{МК}} = \frac{\text{Загальні активи}}{\text{Статутний капітал}}$	У межах 12,0 – 15,0.

Джерело: власні розробки автора.

Значна увага до проблеми достатності капіталу приділяється Базельським комітетом з банківського нагляду, який в грудні 2010 р. прийняв два документи [11, 12] з метою врегулювання та уніфікації вимог до капіталу банків. З 2012 р. в НБУ розпочалася робота щодо

запровадження окремих вимог Базеля III стосовно розрахунку капіталу та ліквідності банків.

Базель III є новітнім у частині стандартів капіталу, підходів до визначення складу та нормативних вимог до капіталу. Основні зміни в розрахунку капіталу спрямовані на підвищення мінімальних вимог до капіталу та покращення його структури, у тому числі, введення нових додаткових нормативів достатності капіталу і створення буферів капіталу.

2014 р. видався вкрай складним для банківського сектора України. За 2014 р. в Україні зменшилася кількість банків з 180 на 1 січня 2014 р. до 165 на 1 грудня 2014 р. Крім того, норматив Н2 по банківській системі в цілому за цей же період скоротився з 18,26 % до 14,03%, забезпечивши від'ємне значення рентабельності власного капіталу (- 13,9%) [13].

Банки понесли збитки у зв'язку з анексією Криму, закриттям відділень в зоні проведення АТО, військових дій і відтоком депозитів. Це посилює девальвацію національної валюти, яка за підсумками 2014 р. склала більше 65 %. Зниження довіри до банківської системи спровокувало значний відтік коштів. Хоча формально, за рахунок переоцінки валютних вкладів, депозитний портфель банків скоротився на 5%, реальний відтік досяг 110 млрд. грн. Значно знизилася ліквідність банків в умовах обмеженого доступу до зовнішніх капіталів. За даними НБУ, в січні-вересні 2014 р. збиток банків склав 10,6 млрд. грн., тоді як за підсумками дев'яти місяців 2013 р. був зафіксований прибуток 1,7 млрд. грн. [13].

Стрес-тестування банківської системи, де бралися показники банків на 1 січня 2014 р., виявив, що у великих і найбільших банках не вистачає 66 млрд. грн. капіталу. Дев'ять системних банків, окрім ПУМБ, Альфа-банка, Сбербанку Росії і Райффайзен Банку Аваль, потрібно докапіталізувати на 56 млрд. грн., а 17 великих – всього на 10 млрд. грн. [14]. Аби стимулювати акціонерів збільшувати капітал, НБУ пообіцяв преференції для банків, що збільшать свій регулятивний капітал мінімум на 20% до кінця 2015 р., а також нададуть НБУ програму свого фінансового оздоровлення до 2018 р. НБУ ж, у свою чергу, пропонує банкам програми пільгового рефінансування у питаннях ставки, графіка повернення заборгованості і переліку необхідного забезпечення.

На докапіталізацію державних банків знадобиться близько 12,5 млрд. грн. На докапіталізацію найбільших банків з іноземним капіталом знадобиться ще близько 20,6 млрд. грн. [14]. У зоні найбільшого ризику є банки, які найактивніше займалися роздрібним беззаставним кредитуванням. Сьогодні проблемними є більше 30% таких позик, і в середньостроковій перспективі ця цифра тільки збільшуватиметься. Істотне зростання простроченої заборгованості і відтік депозитів знижують ліквідність таких банків.

Втім, навіть якщо усі банки збільшать свій капітал, на стільки як вимагається за результатами стрес-тестування, то це ще не означає, що ситуація у банківській системі країни значно покращиться. Навіть ці чималі гроші не вирішать усі проблеми, адже гірший сценарій стрес-тесту розраховувався за курсом 12,5 грн./дол., а в 2015 р. курс НБУ перетнув межу в 21 грн./дол. [13].

Важливим напрямом зростання капіталізації банківської системи України повинно стати повернення довіри та залучення у статутні капітали банків грошових коштів населення. На сьогодні офіційна статистика свідчить, що поза банками перебуває 60 мільярдів гривень готівкових коштів [13]. За різними оцінками, на руках у населення приблизно 100–110 мільярдів гривень – це величезний потенціал, який може вивести українську банківську систему за показником капіталізації на рівень країн Східної Європи.

Основними напрямками підвищення рівня капіталізації банківської системи на сучасному етапі повинно стати:

- залучення до банків додаткового акціонерного капіталу на основі додаткових емісій акцій або внесків власників чи засновників банків;
- розробка банками планів підвищення рівня капіталізації із використанням додаткових джерел залучення коштів як на внутрішніх, так і на зовнішніх фінансових і грошових ринках;
- залучення банками стратегічних інвесторів, у тому числі й іноземних;
- покращення якості капіталу та забезпечення достатнього рівня покриття капіталом ризиків, що беруть на себе банки, в тому числі вдосконалення структури капіталу;

- стимулювання капіталізації прибутку в банках, зокрема шляхом вдосконалення оподаткування та дивідендної політики;

- вдосконалення методики розрахунку регулятивного капіталу;

- вдосконалення розрахунку та розробка систем моніторингу банківських ризиків.

Підвищення рівня капіталізації банківської системи України, посилення процедур реорганізації, вдосконалення діяльності Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, реорганізації та ліквідації банківських установ повинно відбуватися у таких напрямках:

- нормативне та методичне забезпечення регулювання процесів капіталізації та фінансової реструктуризації банків, а також механізмів антикризового управління;

- вдосконалення процедури ліквідації банків, у тому числі продажу майна (активів) банку, що ліквідується, та проблемних активів;

- вдосконалення методичних рекомендацій та нормативних документів щодо визначення критеріїв проблемності у діяльності банків;

- встановлення прозорого порядку продажу банків, призначення та діяльності тимчасової адміністрації, створення інституту кризових менеджерів;

- забезпечення дієвого моніторингу фінансового стану банківських установ і надійних систем своєчасного реагування органів банківського нагляду на погіршення проблем банку з метою локалізації наслідків неефективного управління банком.

Висновки. Таким чином, високий рівень капіталу сприяє зміцненню громадської довіри до банківської системи в цілому. Чим більше капітал банку, тим він стійкіший відносно втрат і більшою мірою здатний здійснювати активні операції, в тому числі в періоди спадів ділової активності в країні.

У своїй політиці Національний банк України керується необхідністю максимального зниження ризиків у діяльності банків, створення правових умов для підвищення їх фінансової та конкурентної спроможності. Саме тому одним з найважливіших завдань розвитку банківської системи повинно бути підвищення рівня капіталізації банківської системи відповідно до обсягів банківських операцій та ризиків, притаманних діяльності банку.

Фінансова стійкість банку залежить як від внутрішніх, так і від зовнішніх факторів, проте визначальним стає розмір та достатність капіталу банківської установи. Перевищення критичних значень показників фінансової стійкості, здійснення агресивної кредитної політики, відсутність сформованих резервів в необхідному обсязі відповідно до кредитного, процентного, валютного, інвестиційного та інших ризиків, недотримання вимог банківського законодавства зумовлює погіршення фінансової стійкості банку, що може створити реальну загрозу невиконання його зобов'язань перед клієнтами, а в подальшому може призвести і до банкрутства.

Процеси капіталізації банківської системи України постійно перебувають у полі зору та під контролем НБУ, що вимагає удосконалення процедур санації, реорганізації та ліквідації банків, аби ці заходи не зменшували і так підірвану довіру населення до банків.

Список використаної літератури

1. Закон України «Про банки і банківську діяльність» від 07.12.2000 р. №2121-III зі змінами та доповненнями // Верховна Рада України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>. www.rada.gov.ua.

2. Постанова Національного банку України «Про затвердження Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні» від 28 серпня 2001 р. № 368 // Верховна Рада України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>.

3. Азаренкова Г. Новий підхід до визначення оцінки фінансової стабільності розвитку банку [Текст] / Г. Азаренкова, О. Головка // Вісник Національного банку України. – 2009. – № 9. – С. 18–21.

4. Алексеєнко М. Д. Капітал банку: навч. посіб. / М.Д. Алексеєнко. – К. : КНЕУ, 2004. – 320 с.

5. Вожжов А. П. Банківський капітал в економіці України /А. П. Вожжов, О. І. Клименко // Фінанси України. – №8. – 2013. – С.88– 97.
6. Васюренко О. В. Банківські операції: навч. посібник / О.В. Васюренко – К.: Знання, 2009. – 318 с.
7. Аналіз банківської діяльності [Текст] : навч. посібник / Національний банк України; за заг. ред. У. Я. Грудзевич. – К. : НБУ, 2007. – 224 с.
8. Коваленко В. В. Капіталізація банків: методи оцінювання та напрямки підвищення [Текст]: монографія / В. В. Коваленко, К. Ф. Черкашина. – Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 2010. – 153 с.
9. Міщенко В. Капіталізація банківської системи України /В. Міщенко // Вісник НБУ. – 2013. – №7. – С.11–17.
10. Савлук С. Власний капітал як запобіжник втрати ліквідності банку /С. В. Савлук // Банківська справа. – 2012. – № 2. – С.55–62.
11. Basel III: A global regulatory framework for more resilient banks and banking system. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.lw.com/upload/pubcontent/_pdf/pub3947_1.pdf.
12. Basel III: International framework for liquidity risk measurement, standards and monitoring. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bis.org/publ/bcbs188.pdf>.
13. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>
14. Офіційний інтернет-сайт Асоціації банків України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.aub.com.ua>

*Melnychuk L. Yu., Ph.D., associate professor of finance,
monetary and credit Department
of Odessa Institute of Finance of Ukraine State University
of Finance and International Trade*

CAPITAL ADEQUACY AS A CHARACTERISTIC BANK FINANCIAL STABILITY

Abstract. Reveals the importance of the definition of financial stability by analyzing the adequacy of capital. The role of the National Bank in the regulation of bank capital adequacy based allocation norm minimum regulatory capital and capital adequacy ratios. The indexes of financial stability of the bank to identify the required amount of capital. Emphasized the importance of compliance with the Basel Committee on Oversight bankivskoho for implementing international standards and the amount of bank capital structure. It assesses the impact of the events of the last year on capital adequacy and financial stability of banks in Ukraine. The main areas of growth in the capitalization of banks of Ukraine in order pfdvyschennya their financial stability. The suggestions in improving the procedures of reorganization and liquidation of banks Ukraine.

Keywords: bank capital; capital adequacy; financial stability; capitalization of the banking system.

References

1. Law of Ukraine «On Banks and Banking» from 07-12-2000. №2121-III amended // Verkhovna Rada of Ukraine [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.rada.gov.ua>. www.rada.gov.ua.
2. Resolution of the National Bank of Ukraine «On Approval of Instruction on regulation of banks in Ukraine» of 28 August 2001 p. № 368 / Parliament of Ukraine [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.rada.gov.ua>.
3. Azarenkova G. A new approach to the measurement of the financial stability of the bank [Text] / G. Azarenkova, A. Golovko // Bulletin of the National Bank of Ukraine. – 2009. – № 9. – P. 18–21.
4. Alekseyenko M. D. Capital Bank: teach. guidances. / M.D. Alekseyenko. – К.: MBK, 2004. – 320 p.

5. Vozhzhov A.P. The bank capital in the economy of Ukraine / A.P. Vozhzhov, O.I. Klimenko // Ukraine Finance. – №8. – 2013. – P. 88–97.
6. Vasyurenko A. Banking transactions: teach. manual / O. V. Vasyurenko – K.: Knowledge, 2009. – 318 p.
7. Analysis Banking [Text] teach. manual / National Bank of Ukraine; by the Society. ed. U. Ya. Hrudzevych. – K.: NBU, 2007. – 224 p.
8. Kovalenko V. Capitalization of banks: assessment methods and ways of raising [Text]: monograph / V. V. Kovalenko, K. F. Cherkashyna. – Sumi: State University «UAB NBU», 2010. – 153 p.
9. Mishchenko V. Capitalization of the banking system of Ukraine / V. Mishchenko // Bulletin of the National Bank. – 2013. – №7. – P.11–17.
10. Savluk S. Equity fuse as loss of bank liquidity / S. V. Savluk // Banking. – 2012. – № 2. – P. 55–62.
11. Basel III: A global regulatory framework for more resilient banks and banking system. [Electronic resource]. – Mode of access: http://www.lw.com/upload/pubcontent/_pdf/pub3947_1.pdf.
12. Basel III: International framework for liquidity risk measurement, standards and monitoring. [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.bis.org/publ/bcbs188.pdf>.
13. The official site of the National Bank of Ukraine [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.bank.gov.ua>
14. The official Web site of the Association of Ukraine Banks [electronic resource]. – Mode of access: <http://www.aub.com.ua>

*Мельничук Л. Ю., кандидат экономических наук,
доцент кафедры финансов, денежного обращения и кредита
Одесского института финансов Украинского государственного университета
финансов и международной торговли*

ДОСТАТОЧНОСТЬ КАПИТАЛА КАК ХАРАКТЕРИСТИКА ФИНАНСОВОЙ УСТОЙЧИВОСТИ БАНКА

***Аннотация.** Раскрыта важность определения финансовой устойчивости на основе анализа достаточности капитала банка. Определена роль Национального банка в регулировании достаточности банковского капитала на основе выделения норматива минимального размера регулятивного капитала и норматива адекватности регулятивного капитала. Предложены показатели финансовой устойчивости банка для определения необходимой суммы капитала. Подчеркнута важность соблюдения требований Базельского комитета по вопросам банковского надзора относительно внедрения мировых стандартов размера и структуры банковского капитала. Проведена оценка влияния событий последнего года на достаточность капитала и финансовую устойчивость банков Украины. Определены основные направления роста капитализации банков Украины с целью повышения их финансовой устойчивости. Сформулированы предложения по вопросам усовершенствования процедур реорганизации и ликвидации банков Украины.*

***Ключевые слова:** капитал банка, достаточность капитала, финансовая устойчивость, капитализация банковской системы.*